

Två kulturstäder: Kulturlivets och kulturpolitikens utveckling och huvudmönster i Norrköping och Linköping från 1900- till 2000-tal

Johan Fornäs
Lena Gemzöe
Anne-Li Lindgren

Samspelet mellan kulturpolitiken och kulturproduktionen är en intressant men otillräckligt undersökt fråga. Kulturpolitiska program och åtgärder svarar på fenomen i kulturlivet, samtidigt som kulturpolitiken reglerar och påverkar kulturproduktionens utveckling. Hur man tänkt kring dessa frågor varierar över tid och mellan platser, och det finns få studier av hur relationerna i praktiken ser ut i konkreta miljöer. Bland arbetslivsområden hör kulturen till den minst utforskade, samtidigt som dess flexibla och dynamiska mönster sägs sprida sig i samhället. Den kulturella infrastrukturen är därtill en allt mer uppmärksam faktor för regional utveckling, vilket också gör det angeläget att undersöka vilka satsningar som gjorts och vilken dynamik de lett till.

Med *kulturliv* avses här hela den sektor som skapar, förmedlar och använder det som brukar ses som kultur. Omfattningen skiftar med tiden och mellan bedömare, eftersom avgränsningarna varierar. Själva detta fenomen är i sig värt ett studium. Med *kulturpolitik* avses här de insatser stat, landsting och kommuner gör på kulturområdet, och de målsättningar som formuleras för dessa insatser. Med *kulturproduktion* avses här de konkreta verksamheter i konstnärliga institutioner såväl som bland fria grupper, amatörer eller fria utövare skapar kulturformer av skilda slag.

”Två kulturstäder” var en tvådelad studie av kulturpolitikens betydelse för kulturproduktionen i *Östergötlandsregionen*, med särskilt fokus på de två städerna *Norrköping och Linköping*. Valet av dessa två städer möjliggjorde en större spännvidd och variationsrikedom, som visade på skiftande modeller för de mekanismer som studerades. Städerna är regionens största och har intressanta skillnader mellan sig såväl historiskt som i nutid, exempelvis vad gäller social struktur, kulturell profil och politiskt styre, samtidigt som där finns en tydlig samverkan mellan dem. Städernas traditionellt mycket olika karaktär och historia av arbetarstad respektive tjänstemannastad ger en diger forskningsmylla för jämförelser av likheter och skillnader. De former av kulturinstitutioner och resurser för kulturproduktion som finns i de två städerna har sin bakgrund i deras historia och kulturpolitiska vägval, och allt detta påverkar i sin tur kulturarbetarnas konkreta arbetsvillkor. Detta är frågor projektet belyste.

Projektet utvärderade kunskap om kulturliv, kulturpolitik och kulturarbete i länet och regionen, som både ett allt mer uppmärksammat politikområde och en allt viktigare men kraftigt underutforskad del av arbetslivet. Hur ser kulturens utbildningar, karriärvägar, produktions- och distributionsvillkor ut? Hur används befintliga resurser hos offentliga institutioner, marknadsaktörer och inom civilsamhällets tredje sektor av grupper, rörelser och stiftelser? Här gjorde projektet en första översikt och några noga valda djupdykningar för att generera frågeställningar inför såväl kulturpolitiska övervägningar som fortsatt forskning.

Projektet anknöt till frågor om kulturens generella roll för regional utveckling i det senmoderna kunskapssamhället, vilket är ett i Sverige och internationellt allt mer fokuserat tema. De kulturella infrastrukturernas betydelse för tillväxt och utveckling i en region är tydliga i båda städerna.

Projektet bedrevs i form av två delstudier med skilda utgångspunkter och material. Det ena delprojektet hade ett samtidshistoriskt perspektiv och tog utgångspunkt i kommunernas

och landstingets kulturpolitik, med vissa sidoblickar åt relaterade förändringar i kulturproduktionen (exempelvis tillkomsten av nya institutioner). Det andra delprojektet utgick istället från en granskning av den samtida situationen inom kulturproduktionen, men med vissa sidoblickar åt hur de kulturpolitiska avvägningarna och görandena tycks influera denna.

I. Nittonhundratalets kulturpolitik i två städer: Ett historiskt perspektiv på kulturpolitikens samspel med kulturlivet i Norrköping och Linköping under 1900-talet.

Den första delstudien undersökte kulturpolitikens utveckling i Norrköping och Linköping från 1970 och framåt. Studien tecknade de allmänna kulturpolitiska strävanden som präglade städerna, i relation till statliga kulturpolitiska beslut. Kulturbegreppets successiva vidgning från 1960-talet och framåt, och dess koppling till politiska och sociala strävanden, bildar en väsentlig bakgrund till de lokala processerna. Studien fokuserade därför bl. a. på olika institutioners tillblivelse eller ombildningar, samt studieförbundens och de fria gruppernas roller. Delprojektet identifierade även några frågor där kontroverser uppstått, undersökte förskjutningar i landstingets och kommunernas kulturpolitiska dokument, samt offentliga debatter kring kontroversiella kulturhändelser.

Huvudmaterial var arkiv, dokument och intervjuer med några nyckelaktörer. Utgångspunkt togs i ett samtidshistoriskt perspektiv med intresse för diskurser och makt på kulturområdet, med en samhällsvetenskaplig diskursanalys där både producenterna och användarna av kultur betraktades som viktiga aktörer.

II. Samtida kulturproduktion i två städer: Ett etnografiskt perspektiv på kulturlivets samspel med kulturpolitiken i Linköping och Norrköping i början av 2000-talet.

Den andra delstudien utgick istället från samtidens kulturliv och undersöker om och hur detta präglas av de möjligheter och begränsningar som kulturpolitiska åtgärder anger. Ett generellt antagande om svensk kulturpolitik är att den ständigt präglas och har präglats av spänningar mellan visioner och praktik. Allmänna kulturpolitiska mål och visioner formulerade i det ”goda” samhällets tjänst där upplysning och medborgarskap är honnörsord möter lokala kulturella praktiker med dess regionala dynamik. Spänningsfältet är här ett samspel mellan olika praktikergemenskaper av utövare och uppdragsgivare alternativt beställare. På de kulturella utövarnas planhalva återfinns kulturproduktion av konstnärer, skådespelare, musiker med flera vars villkor i de flesta fall är direkt beroende av offentliga institutioner och kulturpolitiska strukturer som de icke desto mindre ofta är mycket kritiska till. Kulturarbetarnas villkor utmejslas i det här spänningsfältet av beroende och kritik.

Det här spänningsfältet porträtterades genom etnografisk närbeskrivning kombinerat med diskursanalytiska metoder. Genom intervjuer och observationer av kulturutövare fångades viktiga aspekter av dynamiken i detta landskap av kulturproduktion och kulturliv. Under några månaders intensivt fältarbete skapades först en överblick över kulturfälten i bägge städerna och sedan utfördes en etnografisk närstudie inom ett enskilt kulturområde (bildkonst). Genom att etnografiskt studera de faktiska villkor som kulturarbetarna inom ett kulturområde kunde förståelsen av kulturproduktionens villkor vidgas. Under vilka förhållanden skapas ett dynamiskt kulturliv? Vilka faktorer verkar hämmande på kulturlivet? Dessa frågor studerades mot den fond av kulturell infrastruktur som utbildningsinstitutioner, kulturpolitik och kulturinstitutioner som exempelvis konstskolor, Östgöteatern eller museerna i de båda städerna utgör. Det finns åtskilliga exempel som illustrerar spänningsfältet

mellan kulturpolitik och kulturliv i de båda städerna: Kulturkammaren i Norrköping, Sagateatern i Linköping eller f.d. Arbisteatern i både Linköping och Norrköping är bara några sådana exempel.

Gemensamma ramar

Sammantaget gav de bägge delprojekten en bred bild av kulturpolitikens utvecklingstendenser såväl som kulturlivets olika delar. Projektet frilade viktiga tendenser och mönster vad gäller sätten att skapa och gestalta, organisera de yrkesverksamma, sprida kulturen till brukarna och bevara den för eftervärlden, utbilda sig och komma in i yrket, samt reglera gränserna för kulturformerna. Kombinationen mellan de historiska och kulturpolitiska insikter som gavs av projektets första delstudie och den inblick i det samtida kulturlivets villkor och processer som gavs i dess andra studie erbjöd stora fördelar. Där synliggjordes samband och motsättningar mellan kulturpolitisk diskurs och lokal praktik.

Projektet hade teoretiska och metodiska utgångspunkter bland annat inom *cultural studies* (exempelvis Tony Bennetts och Stuart Halls kulturpolitiska modeller), *diskursanalys* (Michel Foucault och andra som behandlat hur språk och makt samspelar), *kultursociologi* (Pierre Bourdieus teorier om konstnärliga fält), *symbolinteraktionism/etnometodologi* (Howard Beckers *Art Worlds*) och *socialantropologi* (Ruth Finnigans *The Hidden Musicians* om hela musiklivet i en engelsk stad, Ulf Hannerz studier av globala kulturströmmar).

Den historiska kulturpolitikstudien genomfördes av FD *Anne-Li Lindgren* som arbetar som forskarassistent vid tema Barn, Linköpings universitet, där hon disputerade 2000 på avhandlingen ”Att ha barn med är en god sak”. *Barn, medier och medborgarskap under 1930-talet*. Vid tema Barn deltar hon även i två andra forskningsprojekt: ”Stat – människa. Valfärdsstatens omvandling och en ny barndom. Ett forskningsprogram om barndomens innebörder och välfärdens organisering under sent 1900-tal” (HSFR) och ”Valfärdsstat, medier och modernisering. Ett forskningsprogram om utbildningsprogrammets historia” (Riksbankens Jubileumsfond).

Den nutida kulturproduktionsstudien utfördes av FD *Lena Gemzöe* som är socialantropolog och lektor i genusvetenskap vid Stockholms universitet, där hon även sedan 1989 undervisar i feministisk etik vid filosofiska institutionen. Hon disputerade 2000 i socialantropologi vid Stockholm med avhandlingen *Feminine Matters. Women's Religious Practices in a Portuguese Town* (2000). Hon har varit redaktör för *Kvinnovetenskaplig tidskrift* och arbetar med boken *Feminism* i förlaget Bildas serie om ismer. Hon medverkade sedan hösten 2000 i det av Riksbankens Jubileumsfond finansierade och vid Arbetslivsinstitutets program för Arbete och Kultur i Norrköping förlagda forskningsprojektet Populära Passager med bland annat projektets bok med etnografiska metodreflektioner.

Professor *Johan Fornäs* svarade för samordningen av de bägge delprojekten. Projektet förlades till **CKS** (Centrum för kommunstrategiska studier) vid Linköpings universitet, som tillsammans med Östam samt Linköpings och Norrköpings kommuner även stod för dess finansiering. Med relevanta lokala och regionala parter och nyckelpersoner arrangerades varje år ett seminarium som ventilerade projektets arbete och resultat, och utprovade möjligheter och behov av fortsatt forskning på området. Projektet pågick under drygt tre års tid och vid förutom vid olika typer av seminarier och konferenser presenterades resultaten i en bok:

Lena Gemzöe, Anne-Li Lindgren & Johan Fornäs: *Två kulturstäder. Kultur och politik på lokala arenor*, Norrköping: CKS, Linköpings universitet 2006, 233 s.